

HAUSNARKETA BATZUK EUSKARAREN EGOERAREN INGURUAN

Pello Salaburu

UPV/EHU-Leioa, Euskaltzaindikoa

Euskararen egoeraren inguruan zerbait esateko eskatu zidaten aspaldisko Sabino Arana Fundaziotik. Han, mintegi itxi batean, egin nituen zenbait hausnarketa jarri nahi ditut orain idatziz, kontuan izanik Rudolf de Rijk irakasle eta adiskideak gure hizkuntzari buruz betidanik erakutsi izan duen kezka. Asko dugu ikasteko euskaltzaleok bera bezalako maisu batengandik. Urteak eta urteak daramatza, haria eta orratza eskuan harturik, pazientzia handiarekin eta nekatu gabe itxuraz, euskal gramatikaren puntuekin, ilunenekin ere, noizbait argia ikusiko duen oihal eder bat josi nahirik. Ikusiko ahal du inoiz!

Euskara dela eta, hausnarketa batzuk jarriko ditut hemen tesi gisa, bata bestearen ondoren, denak lerroan, orain dela zenbait mende fraide ezagun hark egin zuen moduan. Gogoeta hauek oso pertsonalak dira, normalean egiten ez ditudan horietakoak. Eta pertsonalak direnez gero, inoiz baino subjektiboagoak izan daitezke, bakoitzaren esperientzia aski berezia baita, eta hizkuntza kontuetan, gainera, lotura handia baitu familiarekin, sorterrarekin, hezkuntzarekin, etab. Agian Donostian, Seguran edo Sukarrietan sortu denak beste esperientzia bat du, nik hemen adierazi nahi dudanarekin zerikusirik ez duena. Horregatik diot pertsonala eta subjektiboa dela, eta pertsonala eta subjektiboa den neurri berean aski eztabaidagarria, segurki.

Hortaz, hemen emango ditudan iritzi batzuek eztabaida sortuko dute, esan bezala. Ez da gauza txarra hori, gure artean, euskaldunen artean, euskara maite dugunon artean esan nahi dut, komeni baita noizbehinka gauzak astindu eta norberak dituen iritziak behar bezala denen aurrean harrotzea. Horrek ez digu sekula ere beldurrik eman behar, eta inork ere ez du sentitu behar norbait bazterretik oker bideak erabiliz makilarekin apuntatzen ari zaiola.

Hemen aipatuko ditudan tesi batzuk orain dela zenbait urte mahai gainean jarri nituen beste nonbait, eta badut uste gaizki ulertzeak ere egon ziren han. Ez nuke nahi gaur ere hori bera gertatzea. Ez naiz, zinez diot, nire burua zuritu nahian ari. Aitzitik, benetan niregan euskararen egoerak batzuetan sortzen duen egonezin hori paperera eraman nahi dut.

Zein dira, horrenbestez, euskarak gaur egun dituen ezaugarri nagusietako batzuk?

1. Euskarak gizarte moderno batean inoiz ere izan ez duen presentzia du gaur

Euskara izan da euskaldunen hizkuntza mendeetan zehar, baina euskal gizartearen modernizazioak, denok ongi aski dakigunez, euskararen erabileraren galera ere ekarri zuen berarekin. Bada, gaur egun esan daiteke, beherakada hori gelditu dugula eta, batez ere Euskal Autonomia Erkidegoan —hemen bizi da jenderik gehien—, euskarak inoiz ere izan ez duen presentzia duela. Nafarroan gauzak askoz ere okerrago daude eta Iparraldean euskara gainbehera doa etengabe.

2. Euskararen presentzia hori gizartearen maila guztietan ikus daiteke

Euskara bizirik dago irratian eta telebistan, bizirik dago prentsan, bizirik dago hezkuntzaren maila guztietan, bizirik dago administrazioan. Edo, batzuen ustez bizirik ez bada ere, ezin da ukatu orain arte izan ez duen presentzia duela. Hori eztabaidarik gabe onartu behar dugun zerbait da. Neurri handi batean, Euskal Gobernuak egin duten lanari esker esan daiteke euskara kalean dugula. Gobernuak hartu duen ardurari esker, gobernuak arduratu izan baita gehien batean euskararen normalizazioaz. Ostera, euskararen estandarizazioaz eta araugintzaz, Euskaltzaindia arduratu da, eta ardura hau bi arrazoi nagusi direla-eta eskuratu du gure akademiak: idazle eta euskaltzale dinamikoek historian zehar, eztabidak gorabehera, hala onartu dutelako oro har, eta gobernuak berak ere akademia kontuetan Euskaltzaindiaren gidaritza hasieratik bedeinkatu duelako.

3. Literatura inoiz baino hobea egiten da gaur egun

Euskal idazleak espainolekin edo frantsesekin konpara daitezke inolako beldurrik gabe (ez, ordea, beldur naiz, espainolez edo frantsesez idazten denarekin) eta euskarari distira handia eman diote. Lehen bakanka ageri ziren edo erlijioarekin zuzenean loturik zeuden testuen ondoan, gaur egun loratzen hasi dira, ongi ureztatutako baratze eder batean bezala, eleberriak, saiakerak edo poema liburuak. Itzulpenek ere arrakasta handia ikusi dute.

4. Euskarak aurrera egin du

Hori da ondorioa. Eta ondorio hori da aldarrikatu nahi dudana hemen, egoera kontuetz ari naizelarik. Gaur eungo egoera, euskararen egoera, egoera historikoarekin erkatzen baldin badugu, eta batez ere aro modernoan gertatzen ari zenarekin parekatzen badugu, egoera ona da, euskara, denen artean, beste maila batzuetara eramateko gai izan garelako. Hau argi ikusten ez duena ez da mundu honetan bizi. Euskaldunon hizkuntza eskubideek inoiz baino errespetu handiagoa dute, eta sekula ere argia ikusi ez duten euskal esparru berriak ditugu orain eskura. Beraz, alde horretatik nire mezua positiboa da.

Oroitzen naiz, orain dela 25 bat urte herri hau euskaltzaletasunak bete-betean jo zuenean eta euskaltegiak perretxikoak bezala sortzen hasi zirenean. Garai hartan militantzia handia zegoen euskararen alde. Bada, halako giroa zegoen hartan sortu zen

Deustuko Unibertsitatean euskara ikasteko euskaltegia eta neuk hartu nuen zuzendaritzaren kargu. Behin batean harriturik ikusi nuen euskaltegiko irakasle pare bat, inork ere ikusten ez zituela, erdaraz ari zirela haien artean, izkutuan bezala, lotsa pixka batekin. Biak ziren, gainera, euskal filologiako ikasleak. Bulegotik atera nintzenean aho zabalik geratu ziren niri begira. Giro hartan hura bekatu larria zen gero! Baina pasadizo honek zerbait erakusten digu, urteak beranduago azaleratu izan den zerbait alegia.

Urte hauek guztiak igaro ondoren, inork ere ez du ukatuko, esan bezala, inoiz baino gehiago idazten dela euskaraz. Gainera, nekez uka daiteke euskal literaturak, oro har, inoiz ere izan ez duen maila iritsi duela. Euskarak eguneroko presentzia du irrati-telebistetan. Badugu egunkari bat ere euskalduna. Erraz atzendu ditugu irratia emititu zituenean zorioneko 24 ordu haiek euskaraz. Hura zen marka, hura!: 24 ordu, denak segidan, euskaraz. Gaur egun 365 egun, gauez, goizez eta arratsaldez euskaraz. Deusik ere aldatu ez dela pentsatzen duten horien gogoa freskatzeko balio dezake horrek, gaur egun irrata eta telebista hortxe baititugu, isildu gabe.

Urteak igaro ondoren denok onartuko dugu gure umeek aukera osoak dituztela oinarrizko ikasketak euskaraz burutzeko, euskara institutueta ere ikas daitekeela eta unibertsitatean ere hainbeste arlotan. Historia osoan izan ez diren baliabideak ditu euskarak, eta egiten diren ikerketei begira, euskaldun gehiago dugu urterik urte. Gazte gehienak gai omen dira euskaraz egiteko ez bada ere, euskara ulertzeko bederen. Euskara hor dago, inoiz ere iritsi ez den tokietan: hiztegiak, filmak, liburuak ehunka, ipuinak, eskolak maila guztietan, entziklopediak, CD-romak, etab. Ekonomiaz eztabaida daiteke euskaraz, medikuntzaz eta filosofiaz. Klasikoak euskaratzen ditugu, administrazioarekin (idatziz bederen) euskaraz egin dezakezu eta trafikoko izunak euskaraz eskuratuko dituzu ederki zure etxean. Guraso erdaldunen umeak zirriki-zarraka euskaraz aritzeko gai dira eta, aipagarria den ahalegina egin ondoren milaka euskaldun berri ditugu gure eskualdeetan. Hori da egungo errealtatea.

5. Euskara eremu berrietara eramateak kostua izan du

Hori da azpimarratu behar dena kontrako aldean. Zeren bada, hala ere, inork ere izenpetu ez duen baina euskararen alde gaudenon artean denok errespetatzen dugun ohorezko itun izkutu eta isila: gure kritikak beti alde batekoak dira. Kritikatzen ditugu estatistikak: egia al da horrenbeste euskaldun edo ia-euskaldun gehiago ditugula? Egia ote da, bada, jende gehiagok irakurtzen duela euskaraz? Liburu honetan edo hartan erabilitako euskara egokia al da? Nahiko diru ematen du Eusko Jaurlaritzak edo halako Foru Aldundiak euskara bultzatzeko? Izan da laguntza aski liburuak argitaratzeko? Zenbat jendek aukeratu du D eredia gure hezkuntza sisteman? Nire uste apalean, halako estatistikek galzten gaituzte.

Ohorezko itun isil horrek ez baitzikigu plazaratzen uzten, publikoki eta agerian bederen, beste mota bateko galderak. Badirudi batzuetan egunero eskuartearen darabilzki-gun zenbait gairi buruzko eztabaida kondenaturik dela. Edo nekez egiten dela, ez dakit zein den kontua. Zeren, bere burua euskaltzaleztat hartzen dutenen, edo hartzen dugunon, artean nekez ikusten baitut nik beste mota honetako galderarik: euskaldunentzat, etxetik euskaraz egiten dutenentzat esan nahi dut, ona al da umeak D eredura bidaltzea? Ona ote da euskararentzat, eta batez ere euskaldunentzat, Unibertsitatean, etxetik

hasiko naiz horregatik, euskal adarrak indartzea? Euskara dela eta, herri honetan xahutzen diren sosalak, noren eskuetara joaten dira? Denok dakigun gisa, sarritan mundu osoan prestakuntzari dagozkiokeen parametro ofizialak gainditu ez dituzten eskuek hain maisuki inguratzen dituzten diru horiek behar bezala ote daude bideratuak?

Hortxe utziko ditut galdera horiek oraingoz. Halako galderak egitean ez dezala inork ere pentsa hizkuntza politika, esaterako, zalantzan jartzen ari naizenik. Ez da hori: segur naiz orain dela urte batzuk nire esku egon izan balitz hezkuntza antolatzea, edo administrazio langileen hizkuntza arazoak bideratzea, ez nukeela egin denaz beste zer-bait oso desberdina egingo. Baina egia da, horrekin batera, behin prozesu bat ireki ondoren ona dela, urteak igarotzen direnean atsedean hartzea gauzak ongi egiten ari ote garen ikusteko. Eta ona dela, batez ere, arazo hauek eztabaidatzea, eta eztabaida hori zuzenean inplikaturik gaudenok hastea, besteren eskuetan utzi gabe.

6. Euskararen erabileraren garapenak kostua izan du umeen artean

Batez ere ume euskaldunen artean. Familia euskaldun batean hazi nintzen, herri euskaldun batean jaio eta eskola erdaldun batean egin nituen nire ikasketak. Euskarak, gizarte hartan, ez zuen balio gehiegi, garbi esan dezadan. Ez bakarrik lehenbiziko ikasketak: maila guztiak erdaraz egin ditut sei urte nituen gerostik, beste aukerarik ez bainuen gainera, erdara, lehenbiziko aldiz, eskolan entzun ondoren. Baina gaur egun ez dut inolako eragozpenik euskaraz mintzatu, irakurri eta idazteko, erdaraz bezain ongi edo erdaraz bezain gaizki, nahi den bezala. Adiera modua ez da hizkuntza kontua.

Bi seme ditut, 11 eta 15 urtekoak, familian beti euskaraz egiten dugu, saiatzen gara haiekin elkarrizketak izaten, ikastolan ibili dira betitik, baina haien euskara ahula da, sarri askotan gaintetik beheraino erdarak joa. Nire umeek ikastolan ikasi zuten erdara, hori berehalako kontua izan zen, eta ondoren etxetik zeramatzen euskara aldatu zuten, nahiz gela bakoitzean etxetik zetorren euskaldun umeen kopurua ez zen hain txikia: *Bada ogirik?* galdetzen zuten ikastolara joan aurretik, eta orain *Ogia dago* galdetzen dute. *Muturreko bat emango dizut*, esaten zioten elkarri, baina orain *Morea jarriko zaitut*. Joan aitzinetik *irabaziko dizut* ateratzen zitzaie, baina orain ez da modurik *irabaziko zaitut* ez dena esateko. Bigarren hizkuntza mota hau izan da nagusi haien mintzoan hainbeste urtez. Ez naiz batere purista sentitzen hizkuntza kontuetan, baina aitortu behar dut zenbaitetan ikusten ditudan testuek, irakasleek berek eskuz idatziak nahiz liburuetan aurkitzen ditudanak, aski kezkatuak uzten nautela. Kontua ez da ortografiarena edo morfologiarena, zer baita anitzez ere sakonagoa baizik. Sarritan, umeak txikiagoak zirenean, larderia ederra nuen argitaraturik dauden ipuinak ohe bazterrean irakurtzeko, han esaten denari ez bainion inola ere tonu edo hizkera doinu egokirik aurkitzen: hitzak ponpoxoak dira, denak euskaldunak edo euskararen antzekoak, baina hizkuntzaren egokitasuna falta zaie, hitzak lotzeko modua arras bortxatua baita, eta urrun nik betitik ezagutu izan dudak euskaratik. Euskara ortopedikoan daude idatziak.

Eta hau ez da harriztekoa, aski baita ikastola edo D ereduko irakasle batzuekin mintzatzea. Begiak itxi ditzakegu, baina horrek ez du ordea errealitatea batere hobetzen: askotan euskara maila apala dute, oso apala, batez ere zenbait eskualdetan, hemen jeneralizazioak egitea ez baita batere gauza ona. Zer erakusten diete orduan gure umei? Ume batek txartela etxera ekartzen duenean datu pertsonalekin betetzeko eta irakasleak

Izen-abizenak horren ondoan *zenbaki-telefonoa* jarri badio *telefono-zenbakia* jarri beharrean, zer egin behar du aita edo ama batek, jakinki pedagogikoki ez dela batere egokia maisuak esandakoa zuzentzen ibiltzea? Zer erakuts dezake *kale borroka* eta *borroka kalea* nahasten dituenak? Zer egin animaliak *lurtarrak* eta *itsastarrak* edo *urtarrak* direla irakurtzen badugu eta ez *lurrekoak* edo *itsasokoak*? Nola adierazi *bazka* gauza bat dela eta *janaria* beste zerbait? Horiek, ikusten denez, ez dira Euskaltzaindiaren arauak, euskararen beraren arauak baizik.

7. Euskararen erabileraren garapenak kostua izan du gazteen artean

Unibertsitatera gero eta jende gehiago dator, D eredutik pasatu ondoren, sarrera azterketak euskaraz egitea aukeratzen duena. Unibertsitateak hartarako epaimahai bereziak antolatzen ditu. Baina ikasle hauen artean erdara da, zalantzarik gabe, entzuten den hizkera, unibertsitatera sartzeko egiten diren azterketa egunetan ikus daitekeenez. Handik hilabete batzuetara ikasle hauek berek eskatuko dute unibertsitateak ikasketa guztiak euskaraz eskaini diezazkien. Eta manifestazioak egingo dituzte hartarako. Haien artean entzuten den hizkera, agerraldian euskara behar dutela oihuka ari direla, erdara da anitzetan, ikasle batek bere garaian egunkarian publikoki salatu zuenez.

Unibertsitateko ikasle askoren maila, eta irakasle batzuen ere, apala da euskarari dagokionez. Maila hau urtez urte ibili gara neurtzen Gobernuko Euskara Zerbitzuarekin batera eta ondorioak ez dira batere pozik egoteko modukoak. Zirriki-zarraka ari gara formatzen gure ikasleak, askotan hain beharrezkoa den material egokiaren ordez gure borondate ona besterik jartzen ez dugula. Benetan bitxia herri hau, zeren unibertsitateko materiala landu duten batzuek ez dute bere bizitzan eskolarik eman eta batzuetan, beldur naiz, unibertsitate bat zer den ikusi ere ez. Horretan ere, nonbait, aski bereziak gara.

Eta bi puntu hauei buruz ari garelarik, euskara eskasa erabiltzeak berarekin dakar, batzuetan, euskara on eta egokia baztertzea ere. Joan den egunean, nire aurrean esan zuen batek *Oraintxe berean egingo dut* edo holako zerbait. Eta aldamenetik berehala zuzendu zion ikastolako irakasle batek: ezin da *oraintxe berean* esan, *oraintxe bertan* esan behar da. Eta, gainera, hori egitekotan ume baten aurrean, hobe dela ume horri erdaraz egitea, euskara txarrez egin beharrean! Zuzentzaileez beteak gaude inguruetan, euskarari buruz informazio gutxi izan eta gramatika eta klixe zurrun batzuk bakarrik erabiliz euskara indartuko dela pentsatzen duten zuzentzaileez, hain zuzen ere.

8. Euskararen erabileraren garapenak kostua izan du administrazioko langileen artean

Unibertsitatean, nire bulegoan lan egiten zuten administrazio langile guztiak eskuratua dute Eusko Jaurlaritzak eskatzen duen hizkuntza eskakizuna. Uste dut, gainera, euskaltzaleak direla, segur aski ere, maila hori bereganatu zutenean ez baitziren hartara bortxatuak izan. Borondatez ikasi zuten euskara, borondatez egin bere garaian azterketak. Hala ere, elkarren artean beti erdaraz egiten zuten. Nirekin, euskaraz. Horretarako balio al du hizkuntza gaitasunaren agiriak? Horretarako bortxatzen dugu administrazio-

ko jendea euskara ikastera? Merezi ahal du horretan gastatzea dirua? Urteak eta urteak pasatu ondoren, zer gertatu da hizkuntza soslaiekin? Zer emaitzak eman ditu politika honek? Aztertu al da hori inoiz ere?

Nork ez du izan esperientzia hau administrazioan? Alegia, nor ez da konturatu bulego batera hurbildu eta hangoak erdaraz ari direla elkarren artean, eta zuri ere hasiera batean erdaraz egingo dizutela, nahiz eta eskatu bezain laster euskararen gaitasun agiria aterako dizuten, batez ere oposizio batzuetan aurkezteko behar baldin badute? Gure burua engainatzen segi dezakegu, eta bulego publikoetan denek bere titulua besapean dutela esan, baina ez dakit horrekin euskarak zinez aurrera egiten duen. Nahiz, hau ere esan behar da, euskarak aurrera egitekotan baldintza hori bete behar duen.

9. Euskararen erabileraren garapenak kostua izan du eguneroko hizkuntza idatzian

Ibon Sarasolak, alde batetik, eta Koldo Zuazok, bestetik, gutxiegi eztabaidatu diren liburuetan, aski zehazki agerian utzi duten gisa, gaur egungo euskara, euskara «landu» hori, gehien entzuten eta idazten dena, espainolak zeharkatua da, espainolak kutsatua eta hila, batzuetan. Nekez uler dezakegu batzuetan euskara espainolez hitz egiten ez baldin badakigu. «Joan banadi» eta «joaten banaiz» adizkien arteko desberdintasunaz jabetzen ez denak ez omen daki euskaraz, hala zioen behin euskara gaztelaniaren ondotik ikasi duen batek. Hori, edo zerbait oso antzekoa, irakurri izan dut berriki nonbait. Nire aita zenak ez zuen halako bereizketarik egiten eta hola jakin ahal izan dut ez zekiela euskaraz. Ez zuen euskalduna. Beste hizkuntzarik ez zekienez gero, horrela jakin izan dut mutua zela.

Euskara maila unibertsalera presaka eta lasterka igaro nahi izate horrek gero eta zulo handiagoa egiten du gure eta iparraldeko gure anai-arreben artean: «ministeritza», «delegaritza», «magisteritza», «biztanle-entitate», «erreskatea» edo «erretxazea» dabilta gure euskara landu eta zainduan, idazle asko «esne desnatatuaren sindromeak» ukituak direla. Hizkuntza nazionala bazter batean utzi dugu. Beti galdetu izan diot nire buruari gure artean horrenbeste euskaldun izanik zergatik izan duten hizkuntza kontuetan hain pisu handia euskaldun berriek. Ez dut deusik ere hauen kontra, eta badakit baloratzen hizkuntza bat ikasteko egin behar den ahalegina, ni neu ere ez bainaiz gai izan bigarren hizkuntza bat, gaztelania ez bada, behar bezala ikasteko, baina hemen beldur naiz ez ote ditugun lezioak alderantziz eman. Hizkuntza kontuetan, batek bere sakoneko iturritik edan behar du, eta ez inguruan etiketa duen botilako ur gardenetik, munduko edozein hizkuntzalarik aski ongi dakien gisa. Baina hori ere euskararen berezitasuna da, nonbait, agian salatzen ari naizen euskararen ahuleziarekin zerikusirik baduena.

Jakina; batek baino gehiagok pentsa dezake hori ez dela euskararen kontua bakarrik, beste hizkuntzetan ere gertatzen dela. Eta neurri handi batean egia da: gure ikasleek ez dute iristen anitzetan beharko luketen maila ezta erdararekin ere.

Orain dela hilabete batzuk *The Guardian* egunkaria kexu ageri zitzaigun Oxfordeko goren mailako ikasleen ingelesa dela-eta, toki guztietan zakurrak ortoxik dabiltzala erakutsi nahian edo. Hori hala da. Eta honekin batera egia da gazteen hizkuntza, hemen eta Madrilen, gero eta murriztagoa dela. Gauza bera gertatzen da batzuetan erdaraz idatzitako testuekin.

Euskararen kontua, zernahi gisaz, beste zerbait da, nire ustetan. Gure gazteek haien kide erdaldunen bekatu guztiak izateaz gain, hizkuntzan sakonagoa den beste zerbaite-

an huts egiten dutelako. Hizkuntzaren egitura osoak dira aldatzen ari direnak, batez ere egokitasun kontuan, eta ez halako edo holako hitzen ortografian. Gramatika aldetik zuzenak-edo izan daitezkeen esaldiak korapilatuak eta aldrebeska ageri zaizkigu hizkuntzaren erabileran, askotan gramatikari eta, batez ere, erabilerari, izugarriko ostikoak ematen zaizkiola, naturaltasuna alboratuz.

Erdara guztietan egiten dira huts ederrak, batzuk gramatikan egindako hanka sartzeak bultzatuak, eta beste batzuetan ez jakin hutsak. Oroitzen naiz gazte batek esaten zidala Lutero kondenatu zutela argazkia atera ez zuelako. Ederki gozarik ulertu nuen «no se retrató» ulertzen zuela berak «no se retractó» ulertu beharrean. Baina euskararekin gertatzen dena, zerbaitekin parekatzekotan Estatu Batuetako zenbait lekutan gaztelaniarekin gertatzen denarekin erkatu beharko genuke. Ondoko adibide hauek Renoko hirian hartu nituen 1998ko uztailean, garraio publikoetako autobusetan:

- «Conducta criminal no será tolerada. Citifare llevará a prosecución criminal hasta la extensión entera de la ley»
- «Por favor, ofrezca los asientos delanteros de este letrero a los ciudadanos mayores o con incapacidad física»
- «Citifare tiene un nuevo libro de autobús que contiene todos los horarios y mapas que usted necesita en un manual conveniente»

Eta orain «carpeteria» bat irekiko dutela ari dira iragartzen hango irrati batean («lurreko tapizak» edo «alfombrak» dira, noski), «carpet»-ak saltzeko.

Lana du batek gero hor esaten dena esan nahi denarekin lotzeko, euskaraz ere batzuetan gertatzen den gisa. Horietan ere, jatorrizko hizkuntzari begiratu behar zaio ongi ulertu nahi bada kontua behintzat:

- «Criminal behavior is not tolerated. Citifare will prosecute to the full extent of the law»
- «Please, offer seat forward of this sign to persons with disabilities and the elderly»
- «Citifare's new book has all the schedules and maps you need in one handy book»

Holaxe zioen Los Angeleseko supermerkatu bateko argibide seinaleak: «Deliveramos grocerías» («We deliver groceries») «etxera eramaten dizkizugu erosketak» esateko. Beste hau Los Angeleseko aireportuko da: «Por favor, permita que el personal de tripulación uniformada proceda al frente de la línea». Eta Bank of America izeneko bankuak hauxe jarri zuen behin atean: «El lunes estaremos cerrados en observación del Día del Presidente».

Itzulpenetan halakoak ugari ditugu. Esate baterako, American Airlines konpainiak «Fly in leather» atera zuen, eta itzultzaileak «Vuele en cueros» itzuli. «Eject» hitza (ordengailuen eskuliburuetan erabilia) «eyacular» bezala itzulia izan da batzuetan: «Deja de tocar un CD audio o eyacula la bandeja», «Si el usuario no puede eyacular el disco... puede insertar una barra pequeña en el hoyo para eyaculación manual». «Llamadas» jarri beharrean «mamadas» ere ikusi izan dugu. Edo hau bezalako bitxikeria aipagarriak: «Una incendio puede ocurrir si tostador cubierto o conmovedor inflamable material, incluso cortinas, colgaduras, muro, etc., cuando en operación». Edo beste hau: «Nunca térmico mantequilla tostadas. Pan, buñuelo, pastel contagioso para extensión de garapiña, capa de azúcar, queso, etcetera, no recomendar para algún tostador. Cuando de substancia derretir, ello causa atasco e incomodidad». Hauek dira garbiketarako egiteko

erabiltzen diren ohar argigarriak: «Limpio externo superficial con un húmedo paño. No uso fregar polvo y limpio cojincillo».

Etz dira horiek adibide bakarrak. Nimble Beauty ordenagailu etxeak honela dio: «Colores claros los hace brillantes y bonito, no los opaca y son más que cosméticos. Excelente herramienta que mecanoquafea más divertida eficazmente». Eta beste norbaitek honela: «El limpiado de cabeza automático limpia las cabezas de video y tambor portacabezas cuando se coloca o extrae una cinta para reducir el atascamiento de la cabeza». Citroën-ek, azkenean, auto onak egiten ditu, baina begira zer dioen: «Citroën ofrece a sus clientes la posibilidad de asegurar el entretenimiento de su coche».

Adibide horiek irribarrea sorrazaziko digute. Baina batzuetan inpresioa dut, gaur egungo euskara ez dela aldentzen funtsean erdaraz jarri ditugun adibide hauetatik, kasurik nabarmenenetan bederen. Anitzetan hori gertatzen zait niri behintzat. Hondarribian egunero egon naiz aurtengo udan seinale hau ikusten: «Baserritar etorbidea», eta benetan gogorra egiten zait hori. Ez dakit gramatika aldetik zuzena den, baina uste dut «frantses etorbidea» (etorbideak frantsesak izan baldin badaitezke bederen) gauza bat dela eta «frantsesen etorbidea» beste bat. Agian «baserritarren etorbidea» gordinegia egiten zitzaion izena asmatu zuenari, dudarik ez baita bide hori dela baserritarrek erabiltzen zuten, edo duten, bidea herrira joateko. Nire buruari galdetu izan diot, bestetik, nola jarriko nukeen erdaraz «baserritar etorbidea» delako hori: «avenida casera» agian? Herri honetan berean kai aldera dagoen etxe batek argi eta garbi erakusten digu bere izena inolako ahalkerik gabe ate gainean jarria: «*Alde kai*». Eta Bilboko festen azken egunean hauxe irakurri ahal izan genuen egunkarian orrialde bateko iragarkian:

«Babesle, talde partaide, bisitari, bilbotarrei, musika, antzerki, dantza taldeei e.a.ei **ESKERIK ASKO** mendearen lehenengo Aste Nagusia erabateko arrakasta itzalia posible egiteagatik».

Badira beste adibide asko. Hau argitaratu zen Unibertsitateko liburu batean (hortaz, etxetik hasiko naiz), Jose Ramon Zubimendik aski ongi bildu zuen gisa:

Bada, gure eritziz aipatu arrazoiak berdin-berdin balio du hemen ikertzen den denboraldirako, zeinetan gertatzen bait da, lehen esan bezala, baskoin protoplasmikoaren leherketa eta eztanda ikusgarria: behinolako mundo euskaroiden haren agerpen-eremu zabal berberara —gutxi gorabehera— hedatzen den eztanda, alegia. Eta gehiago esatera ausartuko ginakete oraindik. Zeren eta, aurreko etapako testuek ez baldin badute izendapen amankomun bat dokumentatzen, berorren azpian protoeuskaldunarekin erlazioatu beharreko piriniar unitate etniko-kultural primitibo horren agerpen polimorfoak kontsideratu ahal izateko, eta adituak izan baldin badira, hainbat susmo eta aztarnatan oinarrituz, horrelako unitate (edo batasun) baten existentziaren berri «a posteriori» eman dutenak, orain, Euskal Herriaren manifestazio historikoaren egunak gertuago dauden honetan, izan ere agertzen ikus dezakegu, kasu honetan etnonimo —edo toponimo— ezagun bat baldin bada ere, gaindimentsionatua, arrazoin eta esanahi ez gehiegi argituriko lerradura miresgarri edo metamorfosi semantikoei esker.

Baina badira beste adibide gehiago. Hau ere unibertitateko liburu batetik bildu dut, eta ez da itzulpena, jatorrizko testua baizik:

Tesser-ek (1978), bere eredu adierazletzat aurkezten dituen esperimentuetan, eskema kognitiboaren konplexutasuna manipulatzeko da, subjektuei denbora luzeago eta laburragoa emanaz, geroztik ebaluatu izango den objektuei buruz pentsa dezaten. Bere tesia zera da, objektuari buruz pentsatzeko ematen den denbora zenbat eta luzeagoa, orduan eta areagoa bere ondorengo balorapenerako erabiliko den eskema kognitiboaren konplexutasuna, bai eta polarizatuagoa, objektu honi buruzko judizioa. Subjektuei ematen zitzaizkien 30, 60, 90 edo 180 segundu objektuari buruz pentsatzeko, eta esperimentu-tan erabilirik gaiak ondokoak zirelarik: prostituzio-legalizapena, iraultzaren papera arazo sozial eta politikoen erabakipenetan, etab...

Ez dakit: hori da niri nire esperientziak adierazten didana, agian besterena ez bezalako delako. Agian nire esperientzia partikularregia da, bereziagia, eta ez da hori euskararen egoera nagusia. Hala izango ahal da!

Edo beharbada hori da nahitaez euskarari ezinbestean dagokion egoera eta ez da beste irtenbiderik. Esan nahi baita, euskara berpiztu nahi badugu, erabilera zabaleko, nonahiko eta noranahiko nahi badugu, hau da hizkuntza honek ordaindu behar duen kostua eta hartara makurtu beharko dugu euskaldunok.

Ez dakit; beharbada ez da beste biderik, eta ezinbestekoa da euskarak ahulezia horretan segitzea epe luze batean. Ez dakit, benetan diot, euskaltzaleok nahi dugun kontsolamendua den horrela pentsatzea edo benetan errealitateak eskatzen duen zerbait. Baina batera nahiz bestera izan, ez dut dudarik euskaltzaleok hartu behar dugula aitzindaritzaren hausnarketa honetan, ezin dugula besteren esku utzi gogoeta hau, eta jakin behar dugula non gauden: hausnarketaren ondorioa izan daiteke bere horretan segitzea orain arte bezala, edo ibilbidea aldatzea. Hori gogoeta sakon batek erakutsiko liguke. Nik ez dut oraingoz inolako erantzunik. Ez nuke nahi, esan bezala, inork ere iradokizun hauek politika jakin batzuen kontrako erasotzat hartzea, ez baita hala.

10. Euskararen erabileraren garapenak kostua izan du lan merkatuan

Euskararekin gheitoak sortu ditugu, askotan talde eta sektore jakin batzuekin lotuak direnak eta beste aniztetasun, zorritzarez, herri honetako biztanle gehienok gaitzesten dugun ideologia jakin batekin. Euskaldun askok bahitua sentitzen dugu gure burua. Horrela, beti esan izan da Administrazioaren lana dela ekimen partikularrak bete ezin duena berak hornitzea, betiere beharrezkoa bada gizartearentzat. Lehia okerrik egin gabe, hori bai, administrazioak hezkuntza eta osasuna bideratu behar duelako, baina ez, demagun, kirol denda bat. Hala ere, kirol denda bat jarri beharko luke ekimen pribatua horretarako gai ez balitz eta halako denda bat gizartean ezinbestekoa dela ikusiko balitz.

Berdin-berdin, testu liburuak behar badira, baina ez baldin bada inor ere prest testu liburu horiek egiteko, administrazioetik bultzatu behar da lan hori. Baina Euskal Herrian aspaldi hautsi ditugu muga horiek. Jarduera honek oztopatu du aniztetasun ekimen pribatua eta batzuetan enpresa osoak kolokan jarri ere. Kasurik argien eta nabarmenena, ger-

tutik ezagutu nuena, LUR Entziklopediarena izan zen. Garai hartan publikoki salatu genuen gai hau H. Knörr, B. Oihartzabal, I. Sarasola eta nik neuk, eta berehala pasatu gintuzten gaiztoen zakura. Lana izan genuen, eta hau sinesgaitza da, diru publikoz horniturik dagoen egunkari batek gure gutun irekia argitara eman zezan ere.

Eta egunkaria aipatu dudanez gero, izen hori daraman egunkariaren kontuaz zer edo zer esan nahi nuke hemen. Hor galdu baitu euskarak aukera on bat euskaldunontzako egunkari bat egitekoa. Euskaldun batzuen egunkaria da hori, ez inondik ere denona, nahiz denok ordaintzen dugun, berriz ere administrazioaren bidez ghetto batera bideratuz horrela sosak.

Denak gaude, antza, euskararen alde. Bereziki euskaratik bizi ahal izateko diru publikoak eskuratzen dituztenak, halako zirkulu miresgarria ixten abilak direnak: egileak dirua eskuratzen du liburua idazteko, gero argitaletxeak liburua argitaratu ahal izateko eta azkenean administrazioak berak zuzenean honenbeste ale erosten ditu. Gainera, tartean lortzen bada produktu hori egunkari batean sartzea aleka-aleka egunkari erosleak ordain dezan eta egunkari horrek euskal produktu bat saltzeagatik diru publikoa hartzen badu, hainbat hobe. Kontua biribildua geratzen da kutxaren baten propaganda sartuz gero tartean, edo egunkariaren harrobia agortu ondoren produktua bere osotasunean kutxa edo banketxe batek erosten badu bezeroei honenbestetan eskaintzeko. Eta nik ez nuke horren kontra ezer, diru publikorik tartean ez balego, hots, nik ordaintzen dudan zergen zatitxo bat horretarako erabiliko ez balitz. Eta nork egiten du hori? Batzuetan onura publikoko izena duen elkarte batek, hortaz zerga gutxiago ordaintzen duenak eta horregatik lehia ezleiala praktikatzen duenak: hori baita lehia mota hau, alegia merkaturuan konpetitza berdin-berdinak bagina bezala berdinak izan gabe, batzuek bai, ez besteek, diru publikoak eskuratzeko maisutasun handia baitute.¹

Berriki epaileen erabaki batek prozedura hauek kolokan jarri ditu,² normala den bezala eta helegite bat gertatu den lehenbiziko kasuan.

11. Euskararen erabileraren garapenak kostua izan du gure eguneroko harremanetan

1997an, errektore nintzela, *Korrika* izeneko lasterketan eraman nuen zati batean lekukoa, Euskaltzaindiaren izenean. Pentsatzen nuen, bada, lasterketa hau euskararen aldeko lasterketa zela. Familia osoa gindoazen, aldiero egin izan dugun gisa. Ez nuen hamar pausorik egin atzean zetozen lasterketari batzuk oihuka hasi zitzaizkidala. Horrela egin nuen kilometroa, nahiz antolatzaileak saiatzen ziren musikarekin orro eta arrantza haiek isilarazten. Lekukoa Athletic-en presidenteari eman nion, eta hark, nik eskua eman bezain laster, txalo beroak hartu zituen. Beraz, euskararen aldeko lasterketa batean, Euskaltzaindiaren izenean zihoan unibertsitatearen lehenbiziko errektore euskaldunak ziztuak hartu zituen bezala, Athletic-en izenean zihoanak txaloak bereganatzeko aukera izan zuen. Horrela konturatu nintzen ni nor den herri honetan eus-

¹ Ez zait gustatzen Mitxelenaren izena aipatzea nire jarreraren aldeko autoritate argumentu gisa. Baina esan behar dut kontu hau bera Mitxelenak aspaldi salatu zuela. Baina honetan ere ez zaio nonbait kasu egiten.

² 2001eko abuztuaren 19ko prentsak ematen zuen epaiketa baten berri, Aurten Bai Fundazioak salaketa bat egin ondoren eta arrazoia emanez fundazioari funtsezko puntuetan.

kararen alde dagoena. Ez dut inolako azalpenik eskuratu geroztik. Eta egia esan, ez nituen espero ere.

Halako jarrerak zerbait erakusten badute hau da: euskararen alde omen dauden batzuk zinez euskara modu batera erabiltzearen alde daudela, eta hortaz, euskararekin zuzenean zerikusirik ez duen beste zerbaiten alde edo kontra egiteko. Beraz, batzuentzat euskara bigarren mailan geratzen da, beste interes politiko batzuek menderaturik. Hau guztiz kaltegarria da hizkuntzarentzat. Ez dut uste nik hemen nire burua zuritu behar dudarik euskara kontuetan, ezta errespetua eskatu behar ere. Baina uste dut Euskaltzaindiak errespetu hori eta gehiago ere merezi duela. Eta uste dut oihuka ari ziren haiek ez zutela jakingo EHU-ko errektorego taldean inoiz baino euskaldun gehiago zegoela garai hartan. Erakunde gorenaren artean alde horretatik euskaldunena zen, segur aski ere, errektoreorde gehienak euskaldunak zirelako: gure arteko zatikako bilkuretan askotan euskara zen erabiltzen zen hizkuntza bakarra. Nik badakit, hala ere, oihuka ari zirenek ez ziotela honi inolako garrantzirik ematen, euskara bazter batean utzirik, nahiago baitzuten bai Euskaltzaindian bai EHU-n politikoki hurbilago, euskaraz jakin nahiz ez, senti zezaketen beste norbait.

Baina gaizki ibiliko gara euskara nahitaez, gustatu nahiz ez, beti-beti ideologia batekin lotzen baldin badugu eta euskarazaleak baldin bagara ez euskara maite dugulako, baizik herri hau menperatzen duten balizko kate batzuk hautsi nahi ditugulako, berdindela zein den erabiltzen dugun hizkuntza. Euskarak ideologia guztietako jendea behar du bere alde, eta hori ulertzen ez badugu, edo hori onartzen ez badugu, euskararen hilotziaren zuloa handiagotu besterik ez dugu egiten.

12. Euskaltzaindiaren zeregina

Lehen esan dut Euskaltzaindiari dagokiola euskararen araugintza akademikoa, legeak hala aitortzen diolako. Ez horregatik bakarrik. Bada beste arrazoi bat ere: euskara behar bezala arautu gabe dagoen une honetan, eta horrenbeste jende ari dela euskara idatzi eta mintzatua arauen bidez normalizatu nahian, ezinbestekoa da Euskaltzaindia bezalako elkarte bat izatea guztion erreferentzia. Horrelakorik izango ez balitz, ez ginateke erraz bat etorriko gure artean erabaki akademikoak hartzeko orduan. Buru bezainbat aburu izango bailitzateke.

Eta Euskaltzaindiak ongi bete du orain arte zeregin hori, historian zehar eta askotan garairik ilunenetan, elkarte hau gai izan baita euskararen kandela pizturik mantentzeko. Eta, gainera, anitzetan bere barnean bildu ditu urteetan zehar euskararen egoerarekin kezkarik handiena erakutsi izan duten idazle eta euskaltzaleak.

Baina hemen ere gauzak aldatzen ari dira, batez ere euskararen ikasketak unibertsitatean sartu direnetik. Azkeneko urteetan ehunka lagunek atera dute euskal filologiako lizentzia bost urtetan zehar ikasten eta ikertzen egon ondoren. Dozenaka tesi egin dira dagoeneko Euskal Herrian euskararen inguruan. Euskara ez da afizionatuen kontua, adituena baizik. Horretan aldatu dira gauzak. Eta Euskaltzaindia ezin da bizi funtsezkoa den datu berri hau kontuan izan gabe, oraingo egoera eta orain dela berrogei urtekoa berdintsuak direla pentsatuz.

Kanpoan egon naiz azkeneko urteetan eta ez dut parte hartu Euskaltzaindiaren lanean, egia esan behar baldin badut. Hortaz, ez dakit badudan inolako eskubiderik kriti-

karik egiteko. Baina benetan uste dut Euskaltzaindia osatzen dugun 24 euskaltzainok badugula egun orain arte izan ez dugun erantzukizun berria, eta erantzuna eman behar dugula, erantzun egokia gainera, inoiz baino idazle eta ikertzaile hobeak dituen Euskal Herri honetako euskaltzaleen aurrean.

Lan handiak egiten ari da Euskaltzaindia: Mitxelena-ren hiztegia, gramatika, atlasa, batasuna hiztegia, literatura, onomastika, etab. Baina nire kezka da, lan horiek eginik ere, Euskaltzaindiak baduen gaitasun aski gizarteak eskatzen dionari erantzuteko. Ongi eta garaiz erantzuteko, jakina. Zeren egungo egoera eta orain dela urte batzuetakoa zeharo desberdinak baitira, esan bezala.

Euskaltzaindiak arauak eman ditu aditzera azken urteotan, eta hogeit bat milako hiztegi ortografiko bat ere egin du. Baina ez da gai izan arau horiek eta hiztegi hori patxadazko argitalpen egoki batean denon eskura jartzeko. Eta hiztegi horrek beste buelta bat behar du, baina gaur egun erakusten dugun abiadurarekin urteak eta urteak beharko ditugu, munduak aurrera presaka egiten duen bitartean, fundamentuzko zerbait mahai gainean jartzeko. Zenbat urte? Hamabost? Hogeit?

Aspaldi iragarri zuen Euskaltzaindiak bere albistorrian fundazio bat egin nahi zuela, lan akademikoei babes emango ziena. Baina proiektu hori, inork ere ez dakiela zergatik, geldirik dago. Zenbat urte pasatu beharko dira halako zerbait sortzeko? Hain zaila al da? Zergatik moteldu da horrenbeste Euskaltzaindia?

Zergatik gertatzen da hau guztia? Errazena litzateke honen ardura zuzendaritzari leporatzea, baina ardura denona da, hogeita lau euskaltzainena, guk guztiok, gure botoa erabiltzen dugunaldi bakoitzean eramaten baitugu Euskaltzaindia bide batetik edo bestetik. Zorritzarrez, Euskaltzaindian ez daude barnean gauden zenbaitek (nik ere nire burua sartzen dut talde horretan dudarik gabe) ditugun baino askoz ere meritu frogatua-goa dituztenak, batez ere idazleak eta hizkuntza ikertzaileak.

Euskaltzaindiak beti izan du itzal akademikoa eta errespetoa euskaltzaleen artean eta euskaltzale gehienek hartu izan dute erreferentzia puntu gisa euskal araugintzan. Gaur egun, ordea, akademia kontuetan baditu bere pareko asko. Parekoak edo hobeki prestatuak ere. Hau ezinbestean gertatu da euskal ikasketek unibertsitate maila iritsi dutenetik. Euskararentzat, alabaina, ez litzateke batere gauza ona izango behin akademia kontuetan lehentasuna galdu ondoren, etorkizunean errespetoa ere galduko balu araugintzan. Eta ez litzateke ona izango akademia arazoetan ordezkioak aurkitzea zaila ez baldin bada, ez baita gauza bera gertatzen araugintzan: ez litzateke erraza izango Euskaltzaindiak historian zehar bete izan duen papera beteko lukeen beste elkarteren bat aurkitzea.

Honen azpian dagoena da batzuek uste dutela hizkuntzaren araugintzan horretarako prestatuntza berezia dutenak eta prestakuntzarik ez dutenak maila berean daudela. Jakina; garai batean holako zerbait gerta zitekeen, ez baitzen unibertsitatean inolako ikasketarik hizkuntzari buruz. Baina, zorionez, honetan gauzak gaineratik behera aldatu dira eta gaur egun jende anitz dago ongi prestatua Euskaltzainditik kanpo. Ongi prestatua eta erakunde honi behar bezalako erantzunak, garaiz, eta ongi funtsatuak eskatuko dizkiona. Eta Euskaltzaindiak ezin du aurrera segitu halakorik izango ez balitz bezala, ezin du aurrera segituko lagunarteko elkarte bat izango balitz bezala. Hori da nire ustea bederen, zeren bide hori aukeratuz gero, Euskaltzaindiak errespetoa ere galduko baitu etorkizunean.

Eta hola segi nezake beste zenbait gauza aipatzen,³ mahai gainean jarri diren galdera eta burutazioei labur-laburki erantzuten hasi aurretik, horrek guztiak sortzen baitu nigan kezka, kezka handia. Euskarak, esan bezala, aurrera egin du, hobeki dago. Baina ez ditzagun begiak itxi, eta saia gaitetzen kontu hauek behar duten hausnarketa bat egiten, inorekin ere haserretu gabe.

Euskaraz egitea, euskaraz bizitzea, euskara aldarrikatzea, euskararen duintasuna eskatzea, euskaldunon eskubideak plazaratzeko ahaleginak egitea, euskaraz ikastea ikastetxeetan eta unibertsitatean,... horiek guztiak norberaren aukerak dira, eta alde horretatik haien alde egitea gauza naturala da. Naturala izateaz gain, batzuentzat ezinbestekoa ere, behin aukera egin ondoren. Aukera hori egiten dugunok osatzen dugu euskal gizartea, eta hartara, inori ere ez zaio baimenik eman edo eskatu behar nork egon behar duen hor eta nork kanpoan, zehazteko. Bakoitzak jakingo du non sartu eta nola egin aukera. Gure artetik kendu beharko genituzke onak eta txarrak, euskararen alde egonik ere, euskara nola indartu behar den zehazteko orduan bideak ez baitira bakarrak.

Diodan gisa, honek guztiak hausnarketa eta gogoeta sakona beharko luke eta gure buruari egiten ez dizkiogun galderak egiten saiatu beharko genuke: ez ote da egokiago euskara bultzatzeko hainbat gauzatan atsedenditxoren bat hartzea? Segur ote gara bide hau dela egokiena? Zergatik gertatu zaigu sare pribatuan askoz ere indar gutxiago izatea euskarak? Gaiztoak direlako? Nork azalduko digu ikastolaren publikazioarekin gertatu zena? Noiz neurtuko ditugu gure D ereduko emaitzak eta ikastetxe ingelesean, frantsean eta alemanean beste hizkuntza hauekin gertatzen diren emaitzak?⁴

Galdera hauek izan ditut barnean izkribu hau hastean, eta erantzunik gabeko beste galdera batzuekin bukatu dut, kontu hauen inguruan pentsatzen dudana modu leial batean jarri nahian. Euskal Herriko Unibertsitateak Honoris Causa izendatu du gizon isil eta langile bat, Euskal Herritik urrun sortua izanagatik ere, gai izan dena gure hizkuntza menderatu, aztertu, eta bere bihotzean sartzeko. Lerro hauen bitartez, haren egune-

³ Adibidez: pentsatu ahal dugu inoiz ere seriozki, unean uneko beroaldiak alde batera utzirik, hainbeste itzulpenetan erabiltzen dugun dirua euskararen aldeko dirua den ala diru publikoa botatzea den? Zertako balio dute hainbeste itzulpenek? Ez dakit nongo Buletin ofiziala itzultzeak zertako balio du, itzultzaile batzuei eta enpresa batzuei dirua emateko baizik ez bada? Ba ote da buletin hori euskaraz irakurriko duen inor? Zertako balio du batzuetan, nondik eta gatzelaniatik (!) euskarara itzultzeak? Egia da sinboloek bere pisua dutela gizartean, eta komeni da gainera sinbologia mantentzea, baina... edozein gauzaren truke? Nire ustez, arazo hauek guztiak mahai gainean jarri behar dira, besteak beste Euskal Herrian ditugun baliabideak mugatuak direlako eta nik neuk, segurik, ez baitut uste horrekin euskarak batere aurrera egiten duen.

Sinboloen kontua inon baino hobeki ikusten da hitzaldi ofizialetan eta halakoetan: sarrera labur bat euskaraz, eta gainerako guztia erdaraz. Oroitzen naiz behin Hondarribiko eliza nagusian musika emanaldi bat zegoela, Belgikako «Capella Currende & Consort» talde famatuaren eskutik. Kantarietako batek aurkeztu zituen halako batean ondoko piezak, lehenik erdaraz (ahoskera trabatu batean) eta ondoren euskaraz. Jendea indarrez hasi zen txalotzen aurkezpen hori, ia-ia kantua egina izan balute bezalatsu. Alboan nuen andre batek «¡Qué detalle!» esan zuen, guztiz hunkiturik. Ez dakit nik «Ke detalle!» ez ote zuen nahi esan.

⁴ Bai; aurreratu nahi dut. Badakit esango zaigula ikastetxe hauetara bidaltzen diren umeen familien gizarte maila oso garaia dela eta ezin dela parekatu eskola publikoarekin. Hor hiru gauza probatu beharko dira: bat, ia egia den halako maila dutela umeak ikastetxe pribatu hauetara bidaltzen dituzten familiek (kontuan izanik gainera maila hori ez duela diruak bakarrik ematen); bi, ia egia den eskola publikoko umeak beste maila batekoak diren; eta hiru, hori horrela baldin bada ere, neurketa sistemak egokitzarik ez dagoen. Hiru puntuotan harrituko gintuzketen datuak aurkituko genituzke.

roko kezketatik hurbil ez dagoen gaia ukitu badut ere, euskara kontuetan duen maisutasuna eta berarekin dudan zorra aitortzen saiatu naiz.

ERANSKINA

Renoko eskola batetik bidalitako gutuna. Alde batean ingelesez, bestean gaztelaniaz. Inglesezko partean honela bidaltzen zuen beste aldera:

«En español al revés» (esanahia: «English version on the other side»)

Eta testua:

«Estimados padres y guardianos,

La organización Reno Host Lions (Leones de Reno) junto con El Distrito Escolar del Condado Washoe han declarado la semana pasada el 6 al 10 de noviembre como «Leones en Vista» para la collección de anteojos. Durante esta semana les pedimos a sus hijos que entreguen anteojos de todos tipos (lentes de prescripción, lentes contra el sol, y lentes para leer) que ya no se usan por la familia, sus vecinos y sus amigos. Los lentes estarán limpiados y reparados y las prescripciones evaluadas por el centro de reciclaje de los Leones Internacionales en Vallejo, California. Después los anteojos estarán distribuidos por clínicas y centros en México, América Central y Sudamérica a personas que hayan recibidos exámenes por profesionales y quienes no puedan pagar.

Les agradecemos su ayuda y su cooperación.

Sinceramente,